

Obrana obrození

MOJMÍR GRYGAR

Mikoláš Aleš před více než sto dvaceti lety v satirické kresbě zachytil jeden charakteristický rys českého veřejného života: na prvním obrázku lid s velkou pompou vztyčuje sochu velkému muži národa, na druhém se stejnou vášní tento pomník strhává.

Takovým ohroženým pomníkem se však může stát celá dějinná epocha. Národní obrození, po mnoho generací uctívané s pietou, jakou cítíme k době dětství a dospívání, se po listopadu 1989 náhle ocitlo ve stínu. Je to přímý důsledek přehodnocování minulosti po pádu komunistického režimu, ale působí tu i faktory, které s sebou přináší nová doba. Protože komunisté se vydávali za „dědice nejlepších tradic českého národa“ a historikové vykládali obrození jako vzepětí utlačovaného českého lidu, jako vítězství nad germanizací a temnem barokního feudalismu, při novém přerozdělování hodnot si obrození a baroko vyměnily místa. Ústup obrození ze slávy neproběhl žádným manifestačním způsobem, nikdo si například nedal práci podrobit kritickému rozboru téměř půl století staré Vodičkovy a Mukařovského akademické dějiny obrozenské literatury a ani metodologicky podnětná kniha Vladimíra Macury *Znamení zrodu* (1983) zatím nenašla svého pokračovatele, schopného vzít v úvahu nové přístupy a souvislosti. České obrození se odsouvá do pozadí spíše via facti, jakoby v důsledku „přirozeného“ úpadku zájmu. Mladé literární historiky toto období neláká, navíc je prý obrozenská literatura, až na pár výjimek, čtenářsky nezajímavá, neaktuální.

Skeptický vztah k obrození ohlašují již některé ineditní studie z doby před listopadem 1989. Byli to zejména autoři publikace *Češi v dějinách nové doby*, krytí pseudonymem Podiven (Petr Příhoda, Petr Pithart, Milan Otáhal), kteří polemicky reagovali na tehdejší oficiální koncepci českých dějin. Nelze jim upřít vůli dobrat se pravdy ani odvahu tít do živého, ale přesto, nebo snad

právě proto, se nevyvarovali ukvapených soudů. „Tvorbu novočeské kultury“ považují za „počínání v několikerém smyslu problematické“, prostředky používané obrozenci byly podle jejich názoru „posvěceny účelem, předstíráním, sebeklamem i záměrným podvodem“ a tato „nepoctivost“ je „mnohem významnější, než se obecně soudí“ (Podiven 2003: 78). Útočit proti rukopisným podvrhům je dnes již dobýváním se do dávno otevřených dveří, čteme-li však v této studii obviňování Jungmanna, že se při sestavování *Česko-německého slovníku* dopouštěl podvodů tím, že rozšiřoval slovní zásobu výpůjčkami z jiných slovanských jazyků nebo to, jak je jeho šifrování politicky riskantních pasáží v soukromé korespondenci označeno jako „záškodnictví“, nemůžeme se ubránit, mírně řečeno, údivu.

Tvrzení autorů o „naprosté odvozenosti původní novočeské kultury od kultury německé“ není ničím novým, hlásají to všichni protičesky zaměřeni němečtí autoři od raného obrození až po dvacáté století.¹ Na druhé straně však Podiven dospěl k závěru, že ryzí češství našlo svůj adekvátní výraz v baroku. I když „barokní inspirace není českého domácího původu“, přesto „z jistého významného hlediska platí: Barokní rovná se české.“²

---

1) „Ve všech oblastech, v nichž se kultura vůbec projevuje, je to německá kultura, kterou vidíme, jak proniká do českého obyvatelstva, nikde ani stopy po původnosti, nic není vytvořeno ze sebe sama, všude jen samé přenesené a napodobené věci! Literatura je konglomerátem překladů a reprodukcí, i když neforemnost a hrubost výrazu reprodukcí často zpochybňuje, a tomu, co je převzato, propůjčuje zdání originality“ (*Die Grenzboten*, 1868). Mnozí němečtí autoři viděli rozdíl mezi Němci a Čechy jako opozici kulturního a zaostalého národa. Tento protiklad se často zdůvodňoval rasovými faktory: proti sobě stojí kulturní Germáni a barbarští Slované. Srov. anonymně vydanou brožuru *Germanisierung oder Tschechisierung?*, připisovanou T. Pislingovi (Pisling 1861: 14–15). O životnosti tohoto archetypálního vzorce svědčí hanebný manifest, který po vypuknutí první světové války podepsalo několik desítek předních německých spisovatelů a vědců. Přetiskli jej i v časopise *Die Action*, jehož redakce válečnou euforii vůbec nesdílěla (1914, s. 281–284). Zaznamenal jsem, že v pražské Národní knihovně tyto stránky někdo vytrhl – ze studu, z hněvu, ze špatného svědomí?

2) Autoři však s lítostí konstatují, že z barokních zdrojů čerpala jen „česká senzibilita“, zatímco „podobné znamenité a trvanlivé plody“ barokní „dispozice myslí a vůle“, tedy jeho „duchovní postoj“, nám „přece jen zůstaly vzdáleny“. Násilná rekatolizace země jim připomíná „glajchšaltování normalizační éry“ a krutost dlouhodobého a neutuchajícího materiálního a duchovního útlaku spíše relativí-

Barokní duch však hlásá pokoru, podřízenost, nicotnost člověka zatíženého dědičným hříchem, jak to s nebývalou expresivitou vyjádřil Bedřich Bridel v básni *Co Bůh? Člověk?* Ale jak se mohlo stát, že lid barokní mentality provedl tak dalekosáhlý převrat, jakým bylo obrození? Nepůsobily tu staleté tradice českého rebe-
lantství, které nemohla zlomit ani krutá reformace?

Podceňující vztah k obrození se v širším kontextu projevuje různým způsobem – odstupem, přezíráním, výsměchem i bezprecedentními ideologickými výpady. Tak jsme se mohli dočíst, že „česká literatura vznikala v kuchyni“, že pro přílišný zájem o lidové vrstvy a sociální otázku obrozenští spisovatelé nenašli dobré slovo pro podnikatele, že Jiráskovo beletrizování českých dějin je zatíženo vlasteneckými předsudky a ani po stránce literární není původní (inspiroval jej prý německý nacionalistický spisovatel Gustav Freytag). Dále jsme se dověděli, že Jungmann svým nacionalismem téměř o půl druhého století předjal vyhnání sudetských Němců a že lid zdaleka nebyl tak vlastenecky zanicený, jak si buditelé, zejména Havlíček, namlouvali.³ Také jsme se setkali s názory, poučenými příkladem kulturních poměrů ve Spojených státech, že po literatuře se nemůže chtít, aby plnila nějaké společenské funkce. Proto byla obrozená doba spolu s komunistickou érou vlastně historickou anomálií. Teprve dnes se literatura osvobozuje od této přítěže a každý spisovatel musí sám usilovat o to, aby obstál se svým zbožím na literárním trhu.

---

zují. Na jedné straně prý „protireformační kazatel činil ústupky mentalitě tohoto lidu“, na druhé straně byl sám poddaný lid „složením starosti o spásu duše na ramena vrchnosti“ (!) přiveden „k pohodlné nedbalosti“. Ani reformační hnutí v Českých zemích nezůstalo bez pokárání: „Zatímco se reformace s pokornou, ba masochistickou vážností smíruje s neblahým stavem věcí [tj. se ztrátou původní, pochybami nenarušené středověké víry – pozn. M. G.], baroko (které je přece jen záležitostí více katolickou) se až křečovitě snaží unést věci, které se daly do pohybu. Je velkolepým pokusem o záchranu středověku“ (Podiven 2003: 16–18).

3] Exilový historik, který se zabýval Havlíčkovým životopisem (zejména dokazoval, že podmínky jeho internace v Brixenu nebyly tak nepříznivé, jak se v Čechách houževnatě tvrdilo), si nenechal ujít příležitost, aby mohl poslední rakouské císařovně, když jí bylo po letech dovoleno navštívit Rakousko, pokorně odevzdat výsledky své badatelské práce o „velkém Rakušanovi“. Věru, námět hodný Jaroslava Haška!

Sami nejvyšší představitelé státu neopomněli na začátku devadesátých let upozornit naše spisovatele a nakladatele, že „kniha je zboží“.

Je příznačné, že to byl právě Alexandr Stich, znalec a obhájce barokního písemnictví, badatel, kterému minulý režim zabránil plně se věnovat vědecké práci, kdo polemizoval proti dezinterpretaci Jungmannovy obrany české řeči, proti vnášení aktuálních ideologických momentů do diskusí o spisovné češtině a kdo protestoval proti snižování uměleckých a myšlenkových hodnot díla Aloise Jiráska, Svatopluka Čecha, Zikmunda Wintra a dalších (Stich 2004).

Buď jak buď, veřejnost, dezorientovaná překotnou výměnou praporů, si na ledacos zvyká. Například na to, že v drammatizaci *Babičky* Boženy Němcové hraje stařenku voustatý herec, že postmoderní ilustrátor postavy a prostředí tohoto laskavého díla nelitostně paroduje, že režisér nové inscenace *Prodané nevěsty* na Národním divadle uvádí na scénu skupinu sokolů, kteří vytvářejí kolem zpěváků podivně se pitvořící kompars, a že diváci této scény nebyli ušetřeni ani postmoderní travestie Tylova historického dramatu *Krvavé křtiny*, nadbíhající pokleslému vkusu milovníků muzikálové zábavy.⁴ Někteří spisovatelé, a ne právě druhého nálevu, považují boření kdysi slavných soch za činnost přímo zábavnou. Básník-diplomat napsal na objednávku pro německé publikum žertovný „návod k použití Česka“. Tam se například dočteme, jak se dva Honzové, tedy Hus a Nepomucký, dva stejně slavní mučedníci země české, sejdou po smrti v krčmě a v hruběm žargonu středověkých žáků si povídají, jak by jeden býval mohl pomoci tomu druhému, kdyby... (Gruša 2001: 90–91). Jiný

---

4) Při této příležitosti nemohu nepřipomenout úvahu Franze Kafky o osudech literatury malého národa, který v obklíčení bojuje za svou záchranu. Silou, která tuto existenci potvrzuje a upevňuje, je sama umělecká ryzost díla, není tu zapotřebí cokoli programového vyhlášovat, přidávat. Za takové příkladné dílo české kultury Kafka považoval *Prodanou nevěstu* (Kafka 1997: 185–186, 87). Tím, že režisér inscenace na Národním (!) divadle ostentativně uvedl na scénu houf pitvořících se sokolů, vysmál se dobovému společenskému kontextu. Není to nic jiného než ideologizace díla, které se právě této povrchní aktualizaci záměrně vyhýbá.

básník zase sepisuje „komické scény“, jakési apokryfy, v nichž je soukromí významných mužů a žen české kultury skandalizováno ve stylu bulvárního tisku.

Na diskvalifikaci hodnot národního obrození se podílí postmoderní relativizace hodnot. U mnoha lidí se projevuje nezáměr a nedůvěra vůči všemu, co neodpovídá potřebám a vkusu dne, co není potvrzeno aktuálním společenským konsenzem, co neodpovídá zlatému pravidlu ekonomů chicagské školy, podle nichž hnací silou jednání individua je jeho osobní prospěch; kategorii společnosti považují za nadbytečnou, fantomatickou, iluzorní. Budeme-li tímto metrem měřit jednání českých obrozenců, pak se nám bude zdát nesrozumitelné, nesmyslné. Proč tolik lidí, i vzdělaných, s rozhledem a možnostmi spojovalo svůj život s osudem národa, navíc velmi nezajištěným? Proč se František Palacký vyjádřil tak pateticky: „Smrt vlasti jest i smrt má“ (cit. Macura 1983: 181; Palacký 1911: 125)? A proč Jan Neruda o šedesát let později prohlásil: „Tebe bych, národe, tebe bych nepřežil“? Když jsem si na samém začátku demokratizačního procesu přečetl článek mladého bohemisty, opatřený provokativním titulem *Tebe bych, národe, tebe bych přežil*, uvědomil jsem si, že tu dochází, jako již tolikrát v českých dějinách, ke změně paradigmatu, abych použil oblíbený termín postmodernistů, jež vážně narušuje generační kontinuitu českého národního vědomí.

Pozoruhodné je, že sametová revoluce, tak diametrálně odlišná od situace, která nastala po vpádu „spřátelených“ vojsk na konci šedesátých let, vyvolala analogické reakce. Ludvík Vaculík si po pádu Pražského jara položil zoufalou otázku: Proč jsme se šprajcovali? Stál ten staletý boj o národní svobodu za to? Nemohli jsme si ušetřit mnoho energie, utrpení, ztrát? Podobným způsobem reagovali tehdy i později další čeští intelektuálové. Jako by přistoupili na skeptické stanovisko vzdělaného Čecha Protivy, který v Jungmannově *Druhém rozmlouvání o jazyce českém* (1806) nepovažoval za rozumné ani nutné křísit a zdokonalovat českou jazykovou kulturu, když prý Češi mohou při svém úsilí o vyšší vzdělání používat němčinu. V názorech dnešních Protivů jako by se ozvalo echo provokativního vystoupení Huberta Gordona

Schauera, který v roce 1886 prohlásil, že existence národa není zajištěna a chtějí-li se Češi vyhnout osudu polabských Slovanů, musejí prokázat sdostatek vnitřní síly a schopnosti přinést do společnosti evropských národů něco svého. Schauer ovšem nesdílel představu, že by se národ mohl vzdát své řeči dobrovolně, že by zvolil „výhodnější“ jazyk mocného souseda o své vůli (Schauer 1917: 5–39).

Jednotlivci samozřejmě mohou měnit jazyk, mohou se přizpůsobit dominantní kultuře, mohou jednat a jednat v souladu s osobními zájmy. Vratislav Kazimír Šembera, syn profesora slovanských jazyků na vídeňské univerzitě, nabádal svého přítele Jana Nerudu, aby nezhazoval svůj literární talent v provinční Praze, aby odešel do Vídně a tam ukázal světu, co umí. Neruda s takovým řešením své svízelné životní situace nesouhlasil, ale teoreticky vzato z Prahy odejít mohl. Naproti tomu lid, vázaný svým jazykem, prostředím, prací, domovem, tradicemi, možnost takové volby nemá.

Nedávno jsem zaznamenal výrok jednoho talentovaného českého spisovatele, vynikajícího znalce češtiny a člověka, který se za všech okolností dovedl vzepřít tlaku většiny – rozhodl se svá příští díla psát francouzsky a jako důvod uvedl, že čeština není jazykem perspektivním. Proti jeho rozhodnutí nelze pochopitelně nic namítat, jen se ptám, zda se na něm nepodepsala šířící se skepse o nejisté budoucnosti malých národů uvnitř sjednocené Evropy. Protože přínos Evropy světu spočívá v různosti a rozmanitosti, sama její svébytnost by se octla ve hře, kdyby v tomto křehkém světadílu převážilo mínění, že kvantita přebíjí kvalitu.

V roce 1861 vyšla v Heidelbergu anonymní brožura s titulem *Germanisierung oder Tschechisierung?*, vyznačující se tím, že její autor argumentoval způsobem, který zní v dnešní době hospodářské globalizace aktuálně a téměř prorocky. Ať si Čechové klidně nosí své čamary, ať horlivě zakládají vlastenecké spolky, ať na veřejnosti začínají troufale prosazovat češtinu, ať staví pomníky svým mytickým hrdinům, ať se ohánějí historickým právem, nic jim nepomůže: ekonomický pokrok, rozvoj průmyslu a obchodu, mezinárodní dělba práce, je přinutí, aby se vzdali svého jazyka.

Vždyť česky mluví jen hrstka lidí, dokonce ani ne všichni obyvatelé zemí Koruny české, která byla odjakživa nedílnou součástí Svaté říše římské národa německého. Anonym neměl nejmenší respekt k historickému právu, dokonce ne bez ironie radil šlechtě sídlící na území Böhmen und Mahren, aby na troskách svých hradů a zámků raději stavěla továrny, jinak zaspí dobu. Autorovo pojetí dějin, vycházející z priority ekonomiky, paradoxně odpovídá nejen základní tezi Marxova historického materialismu, ale také přesvědčení liberálních ideologů o technickém pokroku a neviditelné ruce trhu jako dvou hnacích silách dějin.

Jaký je dnešní stav češtiny? Ohrožuje ji něco? Není to žádný cizí jazyk, žádný vnější tlak, ale především domácí nezámem o kulturu jazyka: nerespektuje se hierarchické rozvrstvení funkčních stylů; hovorové i vulgární prvky pronikají i do jazykových projevů, jež nemají ráz intimního rozhovoru, alarmující je nízká úroveň žurnalistického a politického diskurzu. Zatímco v obrození byla kultivace jazyka alfou a omegou národního programu, dnes se setkáváme i s názory přímo opačnými. Známý autor žijící ve Francii, znalec periferních zón českého lexika, popírá dokonce i nutnost a užitečnost spisovného jazyka. Ať prý každý mluví, jak mu zobák narostl. Sama péče o jazykovou kulturu se stává podezřelým a nemístným zasahováním do živého jazykového vývoje. Jedna přední televizní a rozhlasová redaktorka to vyjádřila sdostatek jasně: oprávněnou kritiku své nekorektní výslovnosti odmítla, je to prý nepřípustné omezování její osobní svobody a integrity.

Postmoderní myšlení, které prohlašuje objektivní poznání skutečnosti za nesmysl a pravdu pokládá za sociologickou, nikoli racionální kategorii, vystavilo pochybám i sám pojem národa. Je to prý jen myšlenková, ideologická, dané době poplatná konstrukce. Národ si vymýšlejí vzdělanci, historikové, politikové, aby uvedli do žádoucího pohybu a směru společenské síly, jež jsou k dispozici. Hovoří se o tom, že obrozený pojem národnosti je vyhaslý, že je nutno nahradit jej pojmem občanství. Je však sporné, zda občanský princip rovnosti před zákonem může pocít „přirozené“ národní jednoty nahradit, zejména v době, kdy se třídní a stavov-

ské rozdíly prohlubují (Petříček 1992: 29; Třeštík 1998: 121–135; polemická reakce Macura 1998: 61–62).⁵

Uvažujeme-li o českém národě jako o záměrně formulované myšlenkové konstrukci, pak máme před sebou hned celý vějíř různých pojetí, různých programů. Ale tak tomu bylo již od počátku obrození: Dobrovského koncepce se lišila od Jungmannovy, Máchova od Tylovy, Palackého od Tomkovy a češství Jakuba Malého bylo na hony vzdáleno „kosmopolitismu“ májovců. Nutnost promyšlet, formulovat obsah češství není ničím novým, je to stálý úkol, není to však matematická rovnice: nemá konečné řešení. V žádném případě nelze směšovat dvě věci: národ jako objektivní realitu a jako aktuální, programový, ideologický výklad této reality.

Národní existenci zakládá soubor heterogenních prvků. Jazyk je výrazem biologického, etnického základu národa, zatímco dějinná a kulturní paměť vytváří složitější faktory jeho osobitosti. Na samém konci sebeuvědomění a seberealizace etnického a kulturního společenství je národ jako kategorie politická (Rieger 1906). Národ, jako každá struktura, podléhá změnám, aniž ztrácí svou identitu, do popředí se postupně dostávají různé jeho prvky; tento proces stálého přeskupování nelze modelovat ani podle biologických, přírodních, ani podle ideových, virtuálních schémat. Domnívají-li se někteří postmoderní historikové, že si musíme znovu vymyslet český národ, pak nás vyzývají ke hře pojmů, která nemá nikde žádné zakotvení. Bránit hodnoty, jež přineslo národní obrození, samozřejmě vůbec neznamena nekriticky přijímat všechno, čím se tehdy honosila česká kultura a společnost. Kritika tehdejších omezeností, slabostí, chcete-li nectností národního programu však nemůže vycházet z dnešních kritérií. A v tom je právě kámen úrazu. Současný člověk, vychovaný médií a masovou kulturou, není s to vžít se do jiné doby, nedovede myslet v alternativách. Hemžení obrozenských vlastenců mu připadá malicherné. Pravopisné spory, krkolomné neologizování, senti-

---

5] Richard Rorty: „Relativizmus je presvedčenie, že každá pravda, keďže neexistujú kritériá, je rovnako dobrá ako ktorákoľvek iná“ (cit. Gál 1991: 192).

mentální biedermeierovské vlastenectví maloměstských buditelů, umravené folklorizování, nekritický vztah k národní minulosti a další aspekty obrozeného procesu vzbuzují u člověka atomové a elektronické éry shovívavý nebo pohrdavý úsměv.

Dovolte mi ještě poznámku o tom, jaké pozoruhodné salto vitale opsala původní Marxova a Engelsova koncepce české otázky. Iničiátoři proletářské revoluce, kteří své názory na národnostní otázku konkretizovali v revolučních letech 1848–1849, vycházeli z jednoduché úměry: jen ty menší národy mají nárok na svobodu a existenci vůbec, které se podílejí na revolučním boji. Marx, stržen nenávisť vůči „reakčním národům“ v čele s Ruskem a vírou ve spasitelskou misi Němců, jimž přišli na pomoc pouze Maďari a jako jediný slovanský národ Poláci, viděl konflikt mezi revolucí a reakcí jako boj civilizovaných Němců se slovanskými barbary. „Příští světová válka smete z povrchu zemského nejen reakční třídy a dynastie, ale i reakční národy. A to je také jistý pokrok.“⁶ Námitku, že Němci a Maďari utlačují „křehké“ Slovany, nepřijímal, dokonce prohlásil, že tento „zločin“ [...] patří k nejlepším a nejvíce úcty si zasluhujícím činům, kterými se může náš a maďarský lid (Volk) v dějinách chlubit“.⁷ Marx v těchto úvahách paradoxně ztrácí ze zřetele třídní antagonismus a nevidí, že české a slovenské poddané neutlačoval německý a maďarský lid, nýbrž cizí panstvo, šlechta, byrokracie, patriciát. Skutečnost, že světová válka, která se uskutečnila

---

6] K. Marx, *Neue Rheinische Zeitung* 13. 1. 1949 (cit. Kautsky 1937: 105). Tato stať i následující nebyly zařazeny do 6. svazku českých *Spisů* Marxe a Engelse, který obsahuje stati od listopadu 1848 do července 1849.

7] K. Marx, *Neue Rheinische Zeitung* 15. 2. 1949 (cit. Kautsky 1937: 106–107). Názor na Čechy se od června 1848, kdy vypuklo pražské povstání, radikálně změnil. Ve chvíli, kdy nebylo jasné, jak povstání skončí, Marx napsal: „Ať už povstání skončí jakkoli, jediným možným východiskem nyní zůstává vyhlazovací válka Němců proti Čechům. [...] Revoluční Německo se mělo – zejména vůči sousedním národům – zřítí celé své minulosti. Mělo zároveň s vlastní svou svobodou proklamovat svobodu národů, které dosud utlačovalo. [...] Čtyřistaletý útlak Čechů Němci, který nyní pokračuje v pražských pouličních bojích, vernal Čechy do náručí Rusům“ (Marx – Engels 1959: 100–102). V článku z 11. 7. 1848 Marx vyjádřil nesouhlas s protičeským štváním v německém tisku, který pražské povstání líčilo jako útoky Čechů proti Němcům (tamtéž: 227–230).

o sto let později, byla Stalinem prezentována jako válka Slovanů proti barbarským Germánům, patří do kategorie jevů, které Milan Kundera označil termínem „smích dějin“. A dějiny, když se dají do díla, rozsévají i mnoho menších žertů. Na jeden jsem narazil při četbě Jungmannovy *Historie literatury české* (1849). Slovenský buditel maďarského původu Kašpar Fejérpataky-Bělopotocký ve své autobiografii podrobně vypisuje, jakému hrubému násilí byl z maďarské strany vystaven a jak ho před hrozící popravou zachránila ruská vojska. Pronásledování však neušel ani po porážce revoluce. Císařští četníci ho v březnu 1850 zatkli a vyslyšali a nešťastný slovenský literát svůj životopis končí poznámkou: „Maďaři i Němci se mého rozumu báli. Němci mne v podezření měli, že jsem komunista“ (Jungmann 1851: 552). Marx by se asi podivil, že němečtí četníci mohli maďarského slovanofila považovat za komunistu. Marxovými a Engelsovými názory na národnostní otázku se zabýval Karl Kautsky v knize *Sozialisten und Krieg* (1937). Autor, který se narodil v německočeské rodině v Praze a poměry v Čechách dobře znal, Marxovy názory nesdílel.⁸ Zdůraznil však, že Marx a Engels si později uvědomili svůj omyl a vysvětlil to tím, že každá válka, i revoluční, názory účastníků nutně deformuje.

Druhá světová válka a kampaň proti kosmopolitismu, jež vypukla v Sovětském svazu na přelomu čtyřicátých a padesátých let, umožnila v komunistickém Československu příznivé hodnocení národního obrození. Tak se Zdeňkovi Nejedlému i po únoru 1948 dařilo chránit české buditele před útoky zleva. Náznak takového nebezpečí se vynořil již v roce 1950, kdy v Praze vyšla knížka sovětského autora Ivana Ivanoviče Udalčova *Rok 1848 v Čechách*, jež se téhož roku dočkala druhého vydání a dosáhla neuvěřitelného nákladu dvanácti tisíc výtisků. Její autor sice nepřijímal Marxovy a Engelsovy názory na českou otázku doslova,

---

8] Kautsky se narodil v Praze v Ungeltě a byl vychováván v českém vlasteneckém duchu. Jeho otec Jan Václav Kautský byl ve své době známý a ceněný malíř, divadelní dekoratér a krajinář. Udržoval styky s českými vlastenci, mezi jeho přátele patřil i Jan Neruda (Vozka 1934).

ale přesto nabízel dost argumentů k diskvalifikaci nejednoho českého účastníka „jara národů“. Nebylo tehdy nesnadné odsoudit Palackého, jehož Engels nazval „německým profesorem, kterému přeskočilo v hlavě“ (Engels 1960: 76), za reakční nacionalismus, Havlíčka za buržoazní liberalismus a odmítání komunismu, Erbeny za oportunní konzervatismus. Vzpomínám, že se tehdy v diskusích i v tisku tu a tam ozvaly kritické hlasy tohoto typu, ale k žádné řízené kampani nedošlo.

Běžný čtenář dnes jen s potížemi hledá cestu k obrozenské literatuře. Ale kdo mu ji má zprostředkovat? Když se jeden český literární historik přiznal, že obrozenská literatura mu nemá mnoho co nabídnout, mluvil jako konzument, nikoli jako badatel. Nicméně skutečnost, že počet odborníků na obrozenskou literaturu za posledních patnáct let výrazně poklesl a že zájemcům o starší období české literatury již téměř hrozí vyhynutí, je neblahým důkazem postupující ztráty kulturní paměti.

Naši literární historikové mají dnes vůči národnímu obrození značný dluh. Obrana obrození samozřejmě nevyzývá k nostalgickému návratu zpět, ale k obnově široce založené mnohooborové vědecké práce, nepoplatné vlivům přechodných ideologií.

Literatura

ENGELS, Bedřich

1960 *Revoluce a kontrarevoluce v Německu*, in B. E.: *Spisy* 8 (Praha: SNPL)

GÁL, Egon

1991 Richard Rorty, in *Za zrkadlom moderny. Filozofia posledného dvadcaťročia*, edd. E. Gál, M. Marcelli (Bratislava: Archa), s. 189–192

GRUŠA, Jiří

2001 *Česko – návod k použití* (Brno: Barrister & Principal)

KAFKA, Franz

1997 *Deníky 1909–1912*, ed. J. Čermák (Praha: Nakladatelství Franze Kafky)

JUNGMANN, Josef

1851 *Historie literatury české* (Praha: České muzeum)

- KAUTSKÝ, Karl
1937 *Sozialisten und Krieg* (Praha: Orbis)
- MACURA, Vladimír
1983 *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*
(Praha: Československý spisovatel)
1998 *Český sen* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)
- MARX, Karl – ENGELS, Bedřich
1959 *Spisy* 5 (Praha: SNPL)
- PALACKÝ, František
1911 *Františka Palackého korespondence a zápisky 3. Korespondence z let 1816–1826* (Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění)
- PETŘÍČEK, Miroslav
1992 O postrachu postmoderny. Ještě k Bělohradskému, *Přítomnost*, č. 1, s. 28
- PISLING, Theophil
1861 *Germanisierung oder Tschechisierung* (Heidelberg–Leipzig)
- PODIVEN (PŘÍHODA, Petr – PITHART, Petr – OTÁHAL, Milan)
2003 *Češi v dějinách nové doby* (Praha: Academia)
- RIEGER, František Ladislav
1906 *Rakouští Slované a Maďaři* (Praha: Jan Otto)
- SCHAUER, Hubert Gordon
1917 *Spisy* (Praha: Kamilla Neumannová)
- STICH, Alexandr
2004 *Jazykověda – věc veřejná*, ed. V. Petrbock (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)
- TŘEŠTÍK, Dušan
1999 Vymyslet si český národ, in D. T.: *Myslet dějiny* (Praha: Paseka), s. 121–135
- VOZKA, Jaroslav
1934 *Karel Kautský, učitel československého proletariátu* (Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Antonín Svěcený)

Doc. PhDr. Mojmír Grygar, CSc., Praha